

Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Klaudia Koczur-Lejk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- 1997 – tytuł magistra w zakresie filologii słowiańskiej uzyskany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; temat pracy magisterskiej: *Slang pracowników radia w Polsce i w Czechach* (promotor: prof. dr hab. Anna J. Bluszcz, recenzent: prof. dr hab. Mieczysław Basaj)
- 2002 – stopień doktora nauk humanistycznych uzyskany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; temat pracy doktorskiej: *Polskie przekłady powieści Jaroslava Haška pt. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (promotor: prof. dr hab. Mieczysław Basaj; recenzenci: prof. dr hab. Teresa Zofia Orłoś, prof. dr hab. Józef Zarek)

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

Od 01.10.1997 r. do 30.06.2002 r., na stanowisku asystenta, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Słowiańskiej.

Od 01.07.2002 r.- do chwili obecnej, na stanowisku adiunkta, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Słowiańskiej.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (dz. u. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji.

b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Klaudia Koczur-Lejk, *Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014.

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Monografia poświęcona jest piśmiennictwu Bartłomieja Paprockiego, zapomnianego autora z przełomu XVI i XVII wieku, który przez 22 lata przebywał na emigracji politycznej na ziemiach Korony Czeskiej. Podjęte w pracy badania koncentrują się na dziełach pisarza, mających swoje literackie odpowiedniki w języku polskim i czeskim.

Wybór przedkładanego obszaru badawczego podyktowany był z jednej strony brakiem opracowań mniej znanych polskich dzieł Paprockiego, z drugiej wyraźnie dostrzegalną w naszym kraju nieznaną jego twórczości emigracyjnej. Prace pisarza opublikowane w języku czeskim poza tytułami, najczęściej błędnie podawanymi, nie były w Polsce bliżej znane. W literaturze przedmiotu jedynie wzmiankowano, że niektóre czeskie utwory Paprockiego to przekłady jego wcześniejszych dzieł polskich. Ponieważ jednak nie poddano tych informacji głębszym analizom, zrodziły się też powielane przez lata nieścisłości bibliograficzne.

Podjęcie badań nad proponowaną tematyką uzasadniała ponadto konieczność reinterpretacji piśmiennictwa Bartłomieja Paprockiego w celu weryfikacji niektórych utartych sądów na jego temat. Rzadko bowiem się zdarza, by jakiś twórca literacki nie doczekał się nowego opracowania swego dorobku przez kilkadziesiąt lat, a twórczość Paprockiego nie była głębiej omawiana od schyłku lat 40. XX wieku. Pojedyncze prace, jakie pojawiały się w Polsce, poruszały jedynie kwestie biograficzne i dotyczyły działalności przedemigracyjnej pisarza, przede wszystkim wczesnych satyr o kobietach oraz dzieł genealogicznych. Ocenę Paprockiego dokonywano poprzez odniesienia do utworów Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego, co wpłynęło na wypracowanie negatywnego poglądu na temat jego twórczości. Pisarz charakteryzowany był jako autor drugorzędny, a jego dorobek uznawano za nieoryginalny, naśladowający obce wzory, co wydaje się pewną nadinterpretacją badawczą, zważywszy, że kopiowanie klasyków było typową tendencją twórców renesansowych, nawet tych największych. Z upodobaniem powtarzano opowieści o nieudanym życiu osobistym Paprockiego, ożenku dla majątku z dużo starszą kobietą, co miało stanowić jedyną podstawę mizoginistycznych w treści satyr pisarza.

O ile w Polsce piśmiennictwo Paprockiego traktowano marginalnie, czy nawet z lekceważeniem, o tyle w Czechach na przestrzeni lat częstokroć odwoływano się do jego dorobku, oceniając go pozytywnie. I to właśnie czeski badacz Karel Krejčí opublikował jedyną monografię opisującą dwujęzyczną twórczość Paprockiego. Oceniał go jako autora interesującego, z silnie rozwiniętym zmysłem oryginalności, zręcznie władającego formą i wybijającego się ponad przeciętny ówczesny poziom literacki. W czeskich studiach literaturoznawczych nazwano Paprockiego autorem dwóch literatur i podkreślano, że jego działalność w znacznej mierze przyczyniła się do rozwoju polsko-czeskich stosunków literackich na przełomie wieków XVI i XVII. Temat ten podejmowali następnie m.in. Eduard Petru, Antonín Měšťan, Adolf Provazník. Badacze akcentowali nowatorstwo pisarza, który wniósł do literatury czeskiej nieznane wcześniej gatunki literackie. Uznano go za założyciela nie tylko literatury heraldyczno-genealogicznej, ale także czeskiego dziennikarstwa i literatury faktu. Marie Sobotková wyraziła wręcz niezrozumienie dla niepopularności Paprockiego w jego ojczystym kraju, co wydało jej się sprzeczne z charakterem narodowym Polaków, którzy – w jej mniemaniu – godnie czczą swoją historię i z dumą przyznają się do swoich literackich tradycji.

Punktem wyjścia dla podjętych w monografii rozważań stały się niewystarczające i po części już zdezaktualizowane badania nad piśmiennictwem Bartłomieja Paprockiego. Dotychczasowe ustalenia zachęcały do podjęcia próby oceny pisarza w oparciu o jego własne dokonania, cele, jakie sobie stawiał i typ adresata, do którego kierował teksty. Skłaniała do tego także nadmierna polska krytyka twórcy, który jednak cieszył się w swoich czasach popularnością wśród czytelników, o czym świadczą liczne wznowienia jego dzieł. Potrzebę pogłębienia badań implikowała również wspomniana odmienna percepcja dzieł literackich Paprockiego przez badaczy polskich i czeskich.

Ważnym powodem, dla którego powstała rozprawa, była także potrzeba ujawnienia nieznanego w Polsce oblicza Paprockiego – szermierza kontrreformacji, zwolennika Kościoła katolickiego, który chciał wpłynąć na religijną unifikację społeczeństwa czeskiego, na jego powrót do katolicyzmu.

Książka składa się z dwóch części podzielonych na rozdziały. Poprzedza je wprowadzenie, kończy podsumowanie i bibliografia.

Część pierwsza poświęcona została trzem działom tematycznym: zagadnieniom biografii pisarza w kontekście emigracji do Czech, charakterystyce literatury czeskiej przełomu XVI i XVII stulecia na tle kulturowym, głównie w kontekście zróżnicowania systemów literackich Polski i Czech, a także przekładom z Reja i Kochanowskiego, dokonany przy udziale

Paprockiego, ich recepcji wśród czeskich czytelników oraz losów tekstów w okresie nowożytnym.

W rozdziale pierwszym omawiam problem pobytu Bartłomieja Paprockiego w Czechach uwzględniając panujące tam ówczesne stosunki religijne, postać jego głównego mecenasa biskupa Stanislava Pavlovskiego, u którego pisarz znalazł bezpieczny azyl na obczyźnie. Obecnie Pavlovský uznawany jest za jedną z najsilniejszych czeskich osobowości swoich czasów, z którą można łączyć początek nowego etapu w dziejach diecezji ołomunieckiej. Biskup uchodzi też za odnowiciela Kościoła katolickiego na Morawach po kryzysie wywołanym reformacją. I jak można przypuszczać, to właśnie on wywarł znaczący wpływ na ukształtowanie postawy Bartłomieja Paprockiego podczas emigracji, ugruntował jego świadomość kontrreformacyjną.

Rozdział drugi tej części rozprawy stanowi próbę opisu epoki historyczno-kulturowej w Czechach przełomu XVI i XVII wieku, która przeżywszy czas reformy husyckiej, nie weszła jeszcze w okres renesansu, ale już zapoznała się z europejskim humanizmem i modyfikowała system literacki według specyficznych wzorców narodowych, inspirowanych nurtem religijno-reformacyjnym. W książce uwzględniam trudności w ścisłej kategoryzacji zagadnienia oraz rozbieżności w opiniach badaczy, którzy do dziś nie są zgodni odnośnie do wpływu husytyzmu na rozwój humanizmu czeskiego, co w konsekwencji sprowadza się do wątpliwości w kwestii istnienia renesansu w Czechach w ogóle. Odmienność modelu gatunkowego literatury czeskiej końca XVI i początku XVII wieku została zaprezentowana w kontekście wzajemnych przekładów, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych tłumaczeń z literatury polskiej, zaznaczając fakt, iż piśmiennictwo czeskie, wcześniej niezwykle prężne, zawężyło krąg swoich zainteresowań, natomiast literatura polska przeciwnie, przeżywała swój wiek złoty i wzajemne związki kulturalne nabrały charakteru partnerskiego, a wkrótce zaznaczyła się przewaga kulturalna strony polskiej.

W ostatnim rozdziale pierwszej części pracy przedstawiam Paprockiego jako propagatora na ziemiach czeskich polskiej literatury renesansowej, z którą pisarz był związany od początku swej drogi twórczej. Przesiąknięty kulturą szlachecką, prowadzący życie w duchu „rzeczpospolitej babińskiej”, po przyjeździe na emigrację zetknął się z inną atmosferą. Życie szlachty czeskiej, z którą nawiązał bliskie kontakty, dalece różniło się od egzystencji polskich szlachciców, korzystających ze „złotej wolności”. Społeczeństwo po burzliwych wydarzeniach przeszłości, reformie husyckiej i jej historyczno-kulturowych następstwach, interesowało się poszukiwaniem absolutnej prawdy religijnej albo przeciwnie, skupiało myśli

wokół teorii alchemicznych – żywiło nadzieję na odkrycie kamienia filozoficznego i eliksiru życia.

W ojczyźnie Paprocki był twórcą „stanowym” – swoimi pracami odpowiadał ściśle na zapotrzebowanie towarzystwa szlacheckiego. Na emigracji zabrakło znanych mu z gustu i obyczajów „towarzyszy”, musiał, więc trafić w upodobania rozpolemizowanych religijnie i politycznie, moralizujących na tematy obyczajowe Czechów. Jak pokazały badania, Paprocki nie był jednak przygotowany na trudności, z jakimi przyszło mu się zmierzyć w obcym środowisku czytelniczym. Jego trzutomowe wierszowane dzieło *Nová kratochvíle*, w którym zamieścił przekłady *Fraszek* Jana Kochanowskiego, wbrew oczekiwaniom pisarza, nie zostało przyjęte entuzjastycznie. Uznane za „obszernicze”, znalazło się potem na indeksie ksiąg zakazanych. Zaś zamiar Paprockiego kontynuacji pracy i opublikowania jej czwartej części nie został zrealizowany, co więcej, pisarz w ogóle zaniechał twórczości poetyckiej o tematyce żartobliwej. W rozdziale prezentuję stanowiska badaczy, próbujących wyjaśnić brak zainteresowania ze strony czytelników czeskich *Fraszki* Kochanowskiego i ich oddźwięku, co pozwala mi zbudować konkluzję, że Jan Kochanowski, naśladowując epigramaty z *Antologii Planudejskiej*, stworzył nowy gatunek, gdzie odzwierciedlił kulturę obyczajowo-towarzystwą ówczesnego społeczeństwa polskiego i atmosferę dworu Zygmunta I. Dla czeskiego czytelnika wyłaniający się z *Fraszek* świat okazał się obcy, stąd też i gatunek wprowadzony do literatury przez Kochanowskiego nie przyjął się na tamtejszym gruncie.

Analiza pozwoliła zweryfikować poglądy na temat udziału Paprockiego w przekładach Reja i Kochanowskiego. Wbrew rozpowszechnionym w polskich opracowaniach teom o Paprockim jako tłumaczu, przychyliłam się do czeskich opinii, że tłumaczenie dialogu Mikołaja Reja *Warwas z Dykasem* i *Fraszek* Jana Kochanowskiego nie były samodzielnymi dokonaniem Polaka.

Druga część książki obejmuje pięć rozdziałów, stanowiących analizę porównawczą czesko-polskich przekładów i przeróbek wyekscerpowanych z bogatej twórczości Paprockiego. Znalazły się wśród nich utwory o różnej tematyce i różnych formach gatunkowych, które mają swoje odpowiedniki w dwóch językach. Kolejne rozdziały tematyczne zostały ułożone chronologicznie według czasu powstawania poszczególnych przekładów. W czterech przypadkach omawiam teksty polskie przeniesione na grunt czeski, w jednym – utwór czeski przerobiony na polski.

W rozdziale pierwszym Paprocki jawi się jako zaangażowany działacz na rzecz organizacji koalicji antytureckiej, który przykłada do czeskich warunków teorię przedmurza chrześcijaństwa, występując zarazem przeciw czeskim innowiercom (*Gwałt na pogany*, 1595

a *Kvalt na pohany*, 1595). Pisarz nawołuje tu „odstępców” do poprawy i nawrócenia na „drogę ojców” – do katolicyzmu. To dzieło można uznać za początek walki Paprockiego o Kościół katolicki w Czechach. Na końcu przedmowy do dzieła autor w polemicznej formie odniósł się do innych niż katolicyzm wyznań, uznając je za „fałszywe” i niespecyficzne dla Czechów – katolików od początku ich bytu państwowego. Przekonywał, że innowiercy są groźniejsi niż poganie Turcy, że ich wiara rodzi się nie z Boga, lecz z buntu przeciw niemu, z ludzkiej pychy i braku posłuszeństwa, oznaczającego zerwanie z tradycją przodków i zaprzeczenie wartościom, jakim hołdował naród czeski od wieków. Krytykę Paprocki opiera na hierarchicznej zasadzie Kościoła jako instytucji, która jest kontynuacją historycznego Chrystusa i jedynym depozytariuszem sukcesji apostołskiej na ziemi.

Rozdział drugi ukazuje Paprockiego-moralizatora, kształtującego pożądane postawy ludzkie w kontekście trzech wad – pijaństwa, hazardu, rozpusty (*Testament starca jednego*, 1578 a *Kšaft, jenž byl od jednoho starce učiněn*, ukończony 1600, wydany 1601). O ile polska satyra ukazuje świat w krzywym zwierciadle, z licznymi realistycznymi obrazami z życia szlachty, z soczystym (a niekiedy i wulgarnym) słownictwem, o tyle czeska wersja dystansuje rzeczywistość literacką wobec realnego doświadczenia człowieka, oddając hołd moralizującej z ducha, uniwersalnej abstrakcji. Swoboda szlachecka ustąpiła pola surowej chrześcijańskiej etyce. Użyta w czeskim utworze argumentacja służąca obronie lub piętnowaniu najbardziej rozpowszechnionych społecznie wad ma podłoże ściśle etyczne, odwołuje się do racji o niepodważalnym autorytecie religijnym – prawa stanowionego przez Boga.

Rozdział trzeci podejmuje kwestie kobiece, rolę kobiety w rodzinie i społeczeństwie, wzorce zachowań (*Nauka rozmaitych filozofów*, 1590 a *Stav manželský*, 1601). Istotne wydało mi się ukazanie modyfikacji stereotypowej wizji kobiety utrwalonej przez literaturę satyryczną. Pod wpływem religijnej koncepcji wypracowanej w środowisku teologów reformacyjnych (husyckich i protestanckich) płeć żeńska zyskała wyższą pozycję niż przypisywała jej myśl katolicka. Przeprowadzone badania ujawniły, że ostra krytyka Paprockiego z powodu antyfeministycznych inklinacji, wyłaniających się jakoby z jego polskich satyr, jest nieuzasadniona. Przede wszystkim nie można łączyć z osobistym życiem pisarza mizoginizmu, niewątpliwie dostrzegalnego w części jego utworów, co należało i niekiedy jeszcze należy do typowych praktyk badawczych. Myśl Paprockiego na temat kobiet trzeba rozpatrywać szerzej, zyskuje ona właściwą perspektywę dopiero w kontekście ogólnej dyskusji dotyczącej człowieka i jego miejsca w świecie, podjętej na nowo przez renesans. A zatem jest wypadkową ówczesnej kultury szlacheckiej, tendencji parenetycznych, nurtów wychowawczych, poglądów wyrażanych za pośrednictwem zróżnicowanego dyskursu

literackiego, gdzie określony typ cywilizacji odbiorcy, założony doraźny cel tekstu, oczekiwania wobec niego i użyty gatunek literacki determinują głoszone treści oraz wykorzystane środki przekazu. W drugiej części *Novej kratochvíli* Paprocki obok utworów ukazujących kobietę w krzywym zwierciadle satyry zamieścił także cykl wierszy miłosnych, które tym samym obalają twierdzenie, z upodobaniem powtarzane przez polskich badaczy, jakoby pisarz żywił wyłącznie wrogię uczucia względem kobiet.

We wspomnianym rozdziale ukazuję transformację, jakiej uległa na gruncie czeskim satyra *Nauka rozmaitych filozofów*. Po nieudanej próbie zapoznania Czechów z tym utworem w formie poetyckiej (jak odkryłam, tłumaczenia 20 wierszy z *Nauki rozmaitych filozofów* zostały zamieszczone w I i II tomie *Novej kratochvíli*), Paprocki przerobił go na poważny w swej wymowie traktat *Stav manželský*. Dawne dzieło odżyło w nowej wersji gatunkowo-stylistycznej z przesłaniem o związku małżeńskim jako sakramencie, co nadało tekstowi jednocześnie wymowę polemiczną, antyreformacyjną. Argumentację wypełniają treści biblijne jako najbardziej wiarygodne źródło formowania chrześcijan.

Kolejny rozdział stanowi omówienie bajkopisarstwa Paprockiego (*Koło rycerskie*, 1572 a *Obora aneb zahrada*, 1602). Polskie i czeskie bajki miały służyć pouczeniu moralnemu i religijnemu. Czeskie środowisko, w którym funkcjonował autor, wpłynęło na zmiany dokonane w *Oborze* w stosunku do polskiego oryginału. Paprocki w wielu bajkach potępia odstępstwo od wiary katolickiej i przestrzega przed innowiercami. Zmienił też ton wypowiedzi z ironicznego na napastliwy, sięgając po typowe dla tekstów polemicznych chwyt i motywy.

W ostatnim rozdziale drugiej części rozprawy omówiłam dialogi polemiczne Paprockiego *O Církví svaté krátké rozmlouvání kacíře s katolíkem* (1601), *Rozmlouvání kolátora s farářem* (1607), *Štambuch slezský* (1609), *Rozmowa podawce z plebanem o trzech skutkach zbawiennych* (1611). W czeskich dialogach pisarz wzywa adwersarzy religijnych do weryfikacji poglądów i powrotu do dawnej, odwiecznej, według niego, tradycji religijnej Czech. Z wielkim zaangażowaniem uzasadnia pogląd o prymacie katolicyzmu. Każdą odmianę Kościoła reformowanego, których w Czechach było tak wiele, uznaje za fałszywą. Opiera się na uznanych źródłach wiary – pismach objawionych oraz Tradycji, głosząc tym samym zasadę niepodważalnej wiarygodności i wartości obu dla doktryny chrześcijańskiej, wbrew stanowisku protestantyzmu kwestionującemu powagę Tradycji.

Powszechność wyznań niekatolickich w Czechach narzuciła Paprockiemu polemiście postawę ironiczną, dyskurs spokojny, bazujący na sile argumentu, zwłaszcza biblijnego. Charakterystyczne dla tekstów polemicznych jest tłumaczenie łaciny na czeski, do czego stale

sięga Paprocki z zamiarem dotarcia do każdego czytelnika, przekonania jak najszerszych rzesz innowierców, nie tylko wykształconych elit, mówiących językiem *Wulgaty* i sięgających po bardziej wymagającą literaturę.

Podczas prowadzonych badań udało się uściślić dane bibliograficzne prac Paprockiego znanych dotąd tylko z tytułów. W tym przypadku odkryłam, że *Rozmowa podawce z plebanem* uznawana za przekład *Rozmlouvání kolátora s farářem* jest w rzeczywistości przeróbką trzeciej rozmowy zamieszczonej w dziele *Štambuch slezský*. Tekst przetłumaczony z czeskiego na polski został dostosowany do nowych realiów. W odróżnieniu od czeskiego dialogu, w którym uczestniczą rozmówcy spośród różnych grup wyznaniowych (katolik i brat czeski), w polskiej rozmowie biorą udział dwie osoby tego samego wyznania – katolicy. Celem czeskiego dzieła było przekonanie innowierców do katolicyzmu, z kolei polski tekst miał za zadanie potwierdzenie słuszności założeń religii katolickiej, a także zdyskredytowanie innowierców.

Analiza porównawcza, która objęła czeskie dzieła Paprockiego w konfrontacji z ich polskimi odpowiednikami, odsłoniła zmiany, jakim uległy poszczególne utwory ze względu na zróżnicowany stan kultury oraz piśmiennictwa polskiego i czeskiego pod koniec XVI i na początku XVII wieku.

Tematyka, którą podejmował Paprocki była podobna w Polsce i w Czechach, jednak realizowana za pomocą różnych środków wyrazu. Przede wszystkim polska poezja została zastąpiona prozą, utwory pisane ku rozrywce, o zabarwieniu żartobliwym zmieniły się w poważne traktaty religijno-dydaktyczne, a niezliczone wręcz cytaty łacińskie w polskich pracach z uwagi na ugruntowaną już wówczas godność literacką języka czeskiego musiały być tłumaczone na ten język.

Przynależność do Kościoła katolickiego pisarz manifestował już w swoich pierwszych polskich utworach (*Koło rycerskie*, *Testament starca jednego*, *Nauka filozofów około obierania żony*). Formułował zasady funkcjonowania jednostki w społeczności chrześcijańskiej, a także pouczenia w zakresie życia religijnego zgodnego z zasadami Kościoła katolickiego. Idea walki z innowiercami również nie była mu obca. To właśnie w *Kole rycerskim* atakował działaczy reformacyjnych, którzy „wyłudząją rybki z Pańskiego Kościoła”. Jednak w Polsce nie musiał tak zaciekle bronić katolicyzmu, od schyłku XVI stulecia bowiem stał się on wyznaniem dominującym i niezagrożonym. W Czechach w związku z wielowyznaniowością kraju nastąpiła eskalacja jego prokatolickich sympatii, co dało asumpt do rozpoczęcia misji przywracania Czech katolicyzmowi.

W świetle moich badań Paprocki jawi się jako świadomy twórca renesansowy, który doskonale orientował się w gustach i upodobaniach czytelników zarówno polskich, jak i czeskich. Dokonywał zręcznych adaptacji własnych utworów z jednego języka na drugi, z jednej kultury do drugiej.

Analizy wykazały, że nie można w pełni zgodzić się ze słowami czeskiego badacza Antonína Měšťana, jakoby ówczesna literatura czeska w żaden sposób nie wpłynęła na twórczość Paprockiego, była mu obojętna, a nawet obca. Paprocki nie nawiązywał wprawdzie do tamtejszej literatury protestanckiej, jednak wszystkie zmiany, jakim uległy jego dzieła na obczyźnie, dobitnie świadczą o tym, że dostosowywał się do wymogów piśmiennictwa czeskiego, a jego twórczość wpisuje się w ówczesną tzw. literaturę katechizującą (katechizační literatura), religijnie kształcącą (nábožensky vzdělávací).

W kraju, gdzie hasła reformowania Kościoła znalazły wyjątkowo podatny grunt, Paprocki pozostał wierny swoim przekonaniom religijnym. Jednocześnie, mimo zdecydowanego sprzeciwu wobec protestantyzmu, był osobą tolerancyjną, swoje dzieła dedykował wiernym innych Kościołów (Anzelm Gostomski), a nawet współpracował z osobami należącymi do innej wiary, jak Tobiáš Mouřenín.

Moja rozprawa uzupełnia studia o literaturze przełomu XVI i XVII stulecia w Polsce i w Czechach. Przedstawiłam w niej nowy materiał literacki, dopełniłam i skorygowałam fakty bibliograficzne oraz komentarze krytyki. Wprowadziłam ponadto do szerokiego obiegu utwory Paprockiego trudno dostępne albo niedostępne w ogóle dla polskiego odbiorcy. Monografia wpisuje się w dyskusję literacką toczoną zarówno w Polsce, jak i u naszych południowych sąsiadów.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych).

Na mój dorobek naukowy składa się ponad 50 prac poświęconych problemom języka czeskiego, literatury czeskiej oraz zagadnieniom przekładu literackiego. Są wśród nich: monografie (2), artykuły (44), opracowania leksykograficzne (2) oraz abstrakty (5). Cztery kolejne artykuły naukowe oczekują na druk (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. IIIQ poz. 3). Wzięłam udział w 35 konferencjach naukowych, na których prezentowałam wyniki swoich badań. Wykaz konferencji wraz z tematami referatów znajduje się w załączniku (*Wykaz opublikowanych prac naukowych oraz informacja o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki* pkt. II I poz. 1–35.).

Moje najwcześniejsze zainteresowania naukowe dotyczyły leksykografii konfrontatywnej i stanowiły pokłosie badań dokonanych przeze mnie w pracy magisterskiej, w której podjęłam się zadania scharakteryzowania slangu dziennikarzy radiowych polskich i czeskich. Zgromadzony materiał językowy podzieliłam na grupy znaczeniowe, a następnie szczegółowo opisałam w aspekcie semantycznym i strukturalnym. W komentarzach podkreśliłam zbieżności i różnice między językiem polskim i czeskim w zakresie omawianych zjawisk. Wyniki swoich badań zaprezentowałam na konferencji „O slangu a argotu” (Pilzno 1998) oraz w dwóch artykułach (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 1-2).

Również moje dwie kolejne publikacje dotyczyły zagadnień z zakresu językoznawstwa porównawczego czesko-niemieckiego na temat składni Acl (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 3) oraz czesko-polskiego o formach adresatywnych (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 4).

Udział w konferencji poświęconej 200-leciu urodzin Adama Mickiewicza i Aleksandra Puszkina, na której wygłosiłam referat o czeskim przekładzie „Sonetów krymskich” (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 5), zainspirował mnie do podjęcia badań nad problematyką przekładu literackiego w ramach języka polskiego i czeskiego. Moje dociekania naukowe skoncentrowały się wokół problemów, jakie napotyka tłumacz podczas swojej pracy, mimo pozornej łatwości przekładu, wynikającej z genetycznego pokrewieństwa, a co za tym idzie i podobieństwa polszczyzny i czeszczyny.

W latach 1999-2006 publikowałam materiały, będące wynikiem bądź pogłębieniem badań prowadzonych przeze mnie w trakcie pracy nad rozprawą doktorską. Ich rezultaty przedstawiałam na konferencjach naukowych i/lub w artykułach (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 6-23). Zmodyfikowana i rozszerzona wersja pracy doktorskiej ukazała się w postaci monografii pod tytułem „*Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* Jaroslava Haška w polskich przekładach”, Szczecin 2006. Monografię do druku pozytywnie zaopiniował prof. Zbigniew Greń.

Książka stanowi studium translatorskie z historii polskich tłumaczeń literatury czeskiej, w oparciu o dwa przekłady dzieła Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, tj. Pawła Hulki-Laskowskiego *Przygody dobrego wojaka Szwejka podczas wojny światowej* (1929–1931) i Józefa Waczkowa *Dole i niedole dzielnego żołnierza Szwejka podczas wojny światowej* (1991). Wybór tematu wydał mi się interesujący, ponieważ dotyczył utworu z dziedzictwa literatury światowej, a przy tym stawiającego tłumaczowi wysokie

wymagania. Ponadto, oba tłumaczenia dzielił długi odstęp czasu, pozwalający na uwidocznienie się różnic w zakresie preferowanych „szkół translatorskich”.

W trakcie szczegółowej analizy dokonałam porównania obu tłumaczeń, jak również zbadałam ich zgodność z tekstem oryginalnym. Materiał egzemplifikacyjny rozpatrywałam w ramach pięciu kategorii, zaliczanych do nośników konotacji obcości w przekładzie i określanych jako najtrudniejsze do tłumaczenia: imiona własne, formy adresatywne, frazeologizmy, elementy z trzeciego języka, formy wierszowane. Poza tym omówiłam problematykę przekładu *obecnej češtiny*, która sprawia tłumaczom wiele problemów, z uwagi na brak ekwiwalentnego subkodu w języku polskim. Podjęłam także aspekt wierności w przekładach oraz wykazałam błędy popełnione przez tłumaczy.

W kolejnych latach kontynuowałam badania dotyczące przekładu literackiego ze szczególnym uwzględnieniem tłumaczenia kulturowo nacechowanego materiału językowego na język pokrewny. Zachęcona przez profesora Mieczysława Basaja, jeszcze w trakcie pracy nad rozprawą doktorską, swoje zainteresowania skierowałam również w stronę najwcześniejszych tłumaczeń polsko-czeskich (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 27, 36). Opublikowałam m.in. szkic o dawnych polskich przekładach czeskich pieśni religijnych (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 29) oraz artykuł na temat czeskiego przekładu dialogu *Warwasa z Lupusem* Mikołaja Reja (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 40). Rozpatrując najstarsze polsko-czeskie kontakty literackie, moją uwagę przykuła postać Bartłomieja Paprockiego, unikatowego biculturowego pisarza i jemu poświęciłam dalsze swoje badania, których zwieńczeniem jest monografia. Pogłębienie studiów nad twórczością Paprockiego wydało mi się bardzo istotne. O ile bowiem zagadnienie wpływu języka czeskiego, piśmiennictwa i kultury tejże na język, piśmiennictwo i kulturę polską zostało już rozpoznane w zasadzie w stopniu satysfakcjonującym, o tyle wciąż stosunkowo niewiele wiadomo o oddziaływaniu w odwrotnym kierunku, choć od dawna znany jest fakt, że w drugiej połowie XVI wieku Polacy wyzbyli się kompleksu niższości w stosunku do Czechów. Dla całości związków kulturalnych polsko-czeskich w ich wymiarze historycznym są to kwestie pierwszorzędnej wagi.

Studia nad przekładem literackim ukształtowały moje zainteresowania naukowe, ale jednocześnie uświadomiły mi konieczność poszerzenia perspektywy badawczej o aspekty pozajęzykowe. W ten sposób prowadzone przeze mnie badania, zgodnie zresztą ze współczesną tendencją do wychodzenia poza ściśle określony obszar wiedzy, stopniowo zaczęły przekraczać granice językoznawstwa, by ostatecznie wpisać się w nurt literaturoznawstwa kulturowego. Problematyka podejmowana przeze mnie w ostatnich latach,

która zmierzała do ustalenia zwartej koncepcji rozprawy habilitacyjnej, obejmowała analizę dzieł Bartłomieja Paprockiego w szerokim kontekście kulturowym.

Niektóre z problemów badawczych poruszonych w monografii zostały omówione w cyklu artykułów napisanych przed opublikowaniem książki. Omawiałam w nich różne aspekty twórczości Paprockiego na polu literatury polskiej i czeskiej z ukazaniem jej tła historyczno-kulturowo-religijnego, wzajemnych różnic i podobieństw. Prezentowałam nowe interpretacje w kluczu literackim, kulturowym, dogmatycznym, polemicznym. (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. II B poz. 28, 31-32, 37-39, 41-43).

Moje zainteresowania literaturoznawcze poszerzyłam również o zagadnienia związane z wpływem myśli reformacyjnej na literaturę i kulturę czeską z przełomu XVI i XVII wieku, szczególnie na prozę moralistyczną, która miała czytelników pouczyć, ostrzec i dać im wskazówki do życia w cnocie. Zmysły w kontekście grzechu (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. IIB poz. 44), poskramianie żądzы cielesnych, periodyzacja życia ludzkiego (por. *Wykaz opublikowanych prac naukowych* pkt. IIIQ poz. 3) – to kwestie, które poruszyłam w swoich najnowszych artykułach.

Jestem współautorką *Polsko-czesko-rosyjsko-ukraińskiego słownika pojęć literackich* (we współpracy z dr hab. Marzanną Kuczyńską z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dr hab. Anną Horniatko-Szumilowicz z UAM w Poznaniu, i dr Barbarą Rodziewicz z Uniwersytetu Szczecińskiego). Słownik zawiera ok. 2000 słów i grup wyrazowych pełniących funkcje nazewnictwa i specjalnych pojęć literaturoznawczych. Do pracy wchodzi podstawowe terminy wszystkich dyscyplin cyklu literaturoznawczego i najistotniejsze pojęcia z zakresu lingwistyki, estetyki, nauki o sztuce, księgoznawstwa, folklorystyki, bibliografii, bibliotekoznawstwa, edytorstwa i tekstologii, które odzwierciedlają specyfikę sztuki słowa i swoistość procesu literackiego literatury polskiej, czeskiej, rosyjskiej i ukraińskiej. Słownik pomyślany został jako podstawa rozszerzania metajęzyka użytkowników, przygotowania ich do pracy dydaktycznej oraz naukowej. Przeznaczony jest przede wszystkim dla wykładowców oraz studentów. Ma służyć praktycznym potrzebom w zakresie poznawania zjawisk literackich i kulturalnych, nauczania i przekładu z wyżej wymienionych języków. Skierowany jest nie tylko do specjalistów-filologów, wzięto pod uwagę także zainteresowania badaczy innych dziedzin: lingwistów, kulturologów, księgoznawców. W Polsce szereg wyższych uczelni o profilu humanistycznym praktykuje kształcenie specjalistów z zakresu slawistyki. Potrzeba tworzenia nowych kilkujęzycznych opracowań terminologicznych wynika z aktualnego modelu kształcenia akademickiego

realizowanego w systemie dwumodułowym. Podstawowym powodem przygotowania *Słownika* był brak podobnego typu pracy w obiegu naukowym.

Słownik, jak podkreślił recenzent, ma w humanistyce pionierski charakter. Nie powstało bowiem wcześniej w leksykografii polskiej i zagranicznej żadne kompendium, gromadzące w jednym zbiorze materiał leksykograficzny, odnoszący się do badań nad literaturą ze szczególnym uwzględnieniem systemu literatur wschodnio- i południowosłowiańskich. Odbiorca zmuszony był do korzystania ze specjalistycznych słowników literaturoznawczych w opracowaniach zagranicznych. Zamieszczane w polskich słownikach pojęć literackich odpowiedniki obcojęzyczne w zakresie języków słowiańskich uwzględniały tylko język rosyjski. Zaistniała zatem konieczność uzupełnienia ich o terminologię czeską i ukraińską (czyli języki cieszące się coraz większą popularnością). Podkreślić należy, że polskie słowniki konstruowane są w oparciu o rodzimy zachodni system literacki, więc w niezwykle ograniczonym stopniu rejestrują terminy wywodzące się z odmiennego systemu literatur wschodniosłowiańskich, zwłaszcza literatury cerkiewnosłowiańskiej. Wobec niepełnej wiedzy w tej kwestii *Słownik* stanowi znaczące wypełnienie istniejącej luki. Zestawienie terminów w czterech językach ma szersze znaczenie dla rozwoju komparatystyki literackiej. Wagę i dojrzałość opracowania docenił Komitet Badań Naukowych, przydzielając grant finansowy na opracowanie Słownika.

Kolejna moja publikacja słownikowa we współautorstwie z dr Marianem Jelińskim związana jest z językiem kaszubskim, którym na co dzień posługuje się znaczna część mojej rodziny. *Mały słownik kaszubsko-czesko-polski* obejmuje słownictwo związane z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym wsi kaszubskiej. Publikacja ta ma charakter popularyzatorski, sprzyja rozwojowi środowiska regionalnego. Kierowana jest do osób przyjeżdżających na Kaszuby, do Polaków, a zwłaszcza do Czechów. Słownik propaguje kulturę i język kaszubski, o którego istnieniu Czesi, a może i część Polaków niewiele wie. Ponieważ dotychczas nie ukazał się drukiem żaden leksykon ani słownik kaszubsko-czeski, publikacja ta jest przedsięwzięciem pionierskim. Może posłużyć jako inspiracja do pogłębionych badań porównawczych nad tymiż językami, jak również zachęcić do dalszych przedsięwzięć naukowych w tej dziedzinie.

Obecnie kontynuuję badania nad twórczością Bartłomieja Paprockiego, analizując dzieła, które nie zostały omówione w monografii, m.in.: *Třinácte tabulí věku lidského* i *Rozmlouvání bohatého s chudým*. Przygotowuję artykuły, dotyczące problemów rozpatrywanych w tych utworach, jak obraz śmierci i umierania oraz dylematy etyczno-moralne człowieka XVII wieku. Pracuję również nad publikacją na temat listów dedykacyjnych Bartłomieja

Paprockiego. Ponadto, planuję przygotowanie edycji krytycznej wybranych polskich i czeskich utworów wierszowanych Paprockiego. Chciałabym wprowadzić w obieg naukowy zapomniane polskie oraz zupełnie nieznane czeskie teksty pisarza, otwierając możliwości dalszych badań nad obrazem ówczesnego piśmiennictwa i kultury literackiej po obu stronach południowej granicy.

Klaudia Lou-kyš